

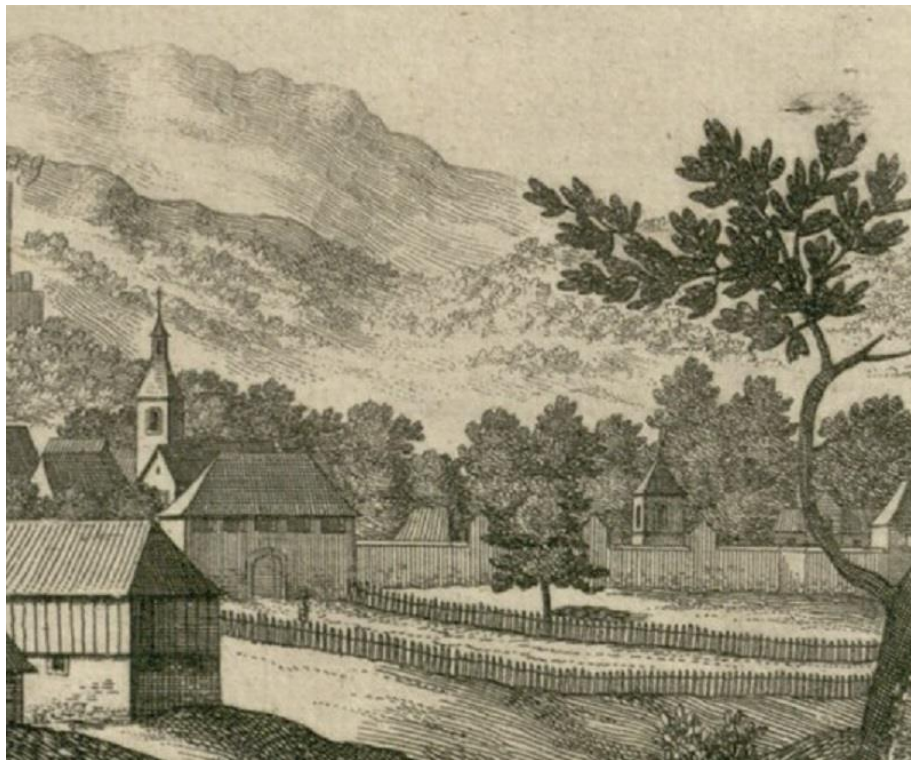
OPIS GRAJSKEGA PARKA

V večjem delu prve polovice 16. stoletja imamo za Radovljico malo vesti o dogajanju na cerkvenem področju. V tem času ne poznamo tudi nobenega župnika po imenu, medtem ko si v drugi polovici zaporedoma sledijo Rupert Kuplenik-Semodius, Matija Letonja (Letoniya), Tomaž Reitlinger, Gašpar Freudenschuss in Andrej Kralj (Crallio) že v 17. stoletju. Stanje se je spremenilo torej v drugi polovici stoletja. Tedaj je cerkveno življenje pretresalo reformacijsko gibanje, ki ni šlo mimo Radovljice, in spori med župniki in zakupniki radovljiškega zemljiškega gospostva. Že župnik in ljubljanski stolni prost Rupert Kuplenik (u. 1560) se je bil z Volbenkom Dietrichsteinom okoli desetine. Župnik je zahteval vsak tretji snop žitne desetine, ki bi jih sam pobiral v lastni režiji v naturi. Imetnik zemljiškega gospostva mu je njegovo tretjino desetine dajal v premajhnih gotovinskih zneskih. Spor se je vlekel in ga v podobni obliki zasledimo še leta 1589. Nič manj dolgotrajen ni bil spor okoli posesti, ki ga je sprožil Volbenkov naslednik Moric Dietrichstein. Ta si je zaželel ob grajskem poslopiju v Radovljici park. Med drugim je hotel vanj vključiti tudi župnijski vrt ob cerkvi sv. Petra. Zdi se, da je leta 1566 prišlo do nekakega sporazuma. Dietrichstein je namreč tedaj sporočil deželnoknežjemu zakladničarju v Kranju Volfu Burgerju, da je prošt in župnik Matija Letonja pripravljen zamenjati župnijski vrt za drugo zemljišče, sam pa bo ta vrt spremenil v grajski park. Vendar se je zadeva še vlekla. Šele v maju 1573 so določili, naj bi se župnijski vrt zamenjal za njivo predtrškega podložnika Pankraca Kuplenika in bodo pri tem poskrbeli, da župnik ne bi bil oškodovan. Pri zamenjavi pa si je Dietrichstein verjetno prilastil še župnijski sadovnjak in ribnik, zavoljo česar se je spor začel znova. Vse skupaj je še poslabšala reformacija, ki jo je Dietrichstein vneto podpiral, a novi župnik in prost Tomaž Reitlinger in njegov vikar Matija Grošelj sta že začela boj proti njej. Že leta 1571 je župnik opominjal sodnika in svet, da je deželni knez ukazal bratovščini sv. Rešnjega telesa, naj izroči beneficij katoliškemu duhovniku, ki ga sme župnik predlagati. Spor se je vlekel še leta 1592, čeprav naj bi Moric Dietrichstein še za svojega življenja župniku vrnil sadovnjak in ribnik. Tedaj sta si stala nasproti novi zastavni gospod grof Volbenk Thurn in prost ter župnik Gašpar Freudenschuss. V času Gašparja Freudenschussa je reformacija v Radovljici, ki je vplivala na ta spor, prihajala do viška in nato sorazmerno hitrega zloma. Že leta 1585 so na njegove pritožbe deželnoknežji komisarji zasliševali protestantske radovljiške meščane. Po poročilu komisarjev, da so se meščani oprijeli lutrovske vere, je nadvojvoda Karel ukazal, naj v Radovljici zamenjajo mestni svet in vse tamkajšnje deželnoknežje uradnike s sposobnimi katoliškimi osebami. Kranjski deželni vicedom Nikolaj Bonhomo je aprila 1588 ukazal, da morajo do konca meseca junija mesto zapustiti sodnik Valentin Asslar, mestni pisar Bartolomej Zajec (Hass) ter meščani Jeronim Černe, Andrej Jernejc in Lenart Nastran. Izgnanci so zapustili mesto šele po več kakor enem letu. Namesto njih pa so prišli novi protestanti s podeželja: Pavšin, Močnik in Mandlič. Vrnil se je tudi Nastran. Vsi pa so čakali v mestu na deželnoknežji ukaz o izgonu. Toda odpor je bil zaman, pod nadvojvodo Ferdinandom je bila reformacija kmalu zadušena.

Vir: Radovljica – vas, trg in mesto do 17. stoletja (avtor Ferdo Gestrin) // Zgodovinski časopis, letnik 1991

Kakih petdeset kilometrov severno od glavnega mesta kranjske semiperiferije leži naselje Radovljica, ki se je v 18. stoletju lahko pohvalila z izjemnim, če ne celo najveličastnejšim okrasnim vrtom na Kranjskem. Lastniki velikopoteznega parka na robu naselja so bili grofje Thurn-Valsassina. Slednji so park ob svoji graščini zasnovali v prvi polovici 18. stoletja, po končani barokizaciji dvorca. Park je bil od dvorca fizično ločen, zato so uredili povezavo z lesenim hodnikom, ki ga je v 19. stoletju zamenjal nasip z opornim zidom. Vrtna zasnova je bila baročna. Vodilni element je os, ob kateri se simetrično nizajo parterji oz. ornamentalno oblikovana cvetlična polja, navadno obdana s pušpanom in posodovkami. Os se je iztekla v glorioto oz. paviljon, obdan s prosto zasajenimi drevesi. Park je vseboval še vrtnarijo, oranžerijo, bazen z vodometom, skulpture in že omenjeno v koritih rastoče mediteransko rastlinje. Na velikost in kompleksnost parka nakazuje tudi posebna veja radovljiških obrtnikov – graščinskih vrtnarjev, ki so celo 18. stoletje vzdrževali park. Na začetku stoletja je za park skrbel Janez Krištof Walder, nasledil ga je Urh Finckenzeller, v dvajsetih letih je bil grajski vrtnar Gregor Adolf Mez, v tridesetih Thomas Interperger, sledili so še Mihael Medved, Janez Claudius, Jurij Interperger, Leopold Pratensperger...(*Resman, O nekaterih starejših radovljiških likovnih umetnikih, str. 187.*)

Vir: Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem (uredil dr. Miha Preinfalk)

Graščinski park, ok. 1670

Vir: Wikimedia (SVK, J. V. Valvasor – detajl)

Storili pa so še nekaj. Delovali so. Postavili niso le zidovja, ki je pas okoli kraja, ampak zgradili so tudi samim sebi hiše. Nekaj novega tu - grad, katerega masa je vse druge stavbe potisnila v ozadje in jih napravila za brezpomembne spremljevalce.

Grad je predstavnik nove dobe, ki dviga en posamični stan nad drugimi, ki ga v vsakem oziru postavi za voditelja. Toda pri besedi grad ne smemo misliti na veličastno stavbo. Pred vsem po svoji velikosti, po visokosti in zračnosti svojih prostorov, po potratno velikem stopnišču, po dvorani, kamor leto vodi, se vidno razlikuje od drugih hiš, za katere postaja voditeljica in nositeljica usode. Kajti odslej je grad ona moč, ki izžareva kulturo. Ne le da vsebuje gledališko dvorano, ampak poskuša dati pokrajini drugo obeležje. Dolgi pravokotni zid, ki je samo na dveh mestih prekinjen po vratih, napravi na tleh velik četverkot. Na tem je postavljen rastlinjak, ki so mu takrat pomembno rekli pomarančnica. Popolnoma ravni drevoredi se nasajajo, obrezujejo in izobličijo zasenčene poti, v katerih južni bogovi v klasičnem siromaštvu obleke dvigajo svoje veke z zmrznjenimi kretnjami proti sinjemu nebu. Had ugrablja Persefono in Afroditu se poigrava z orožjem Marta.

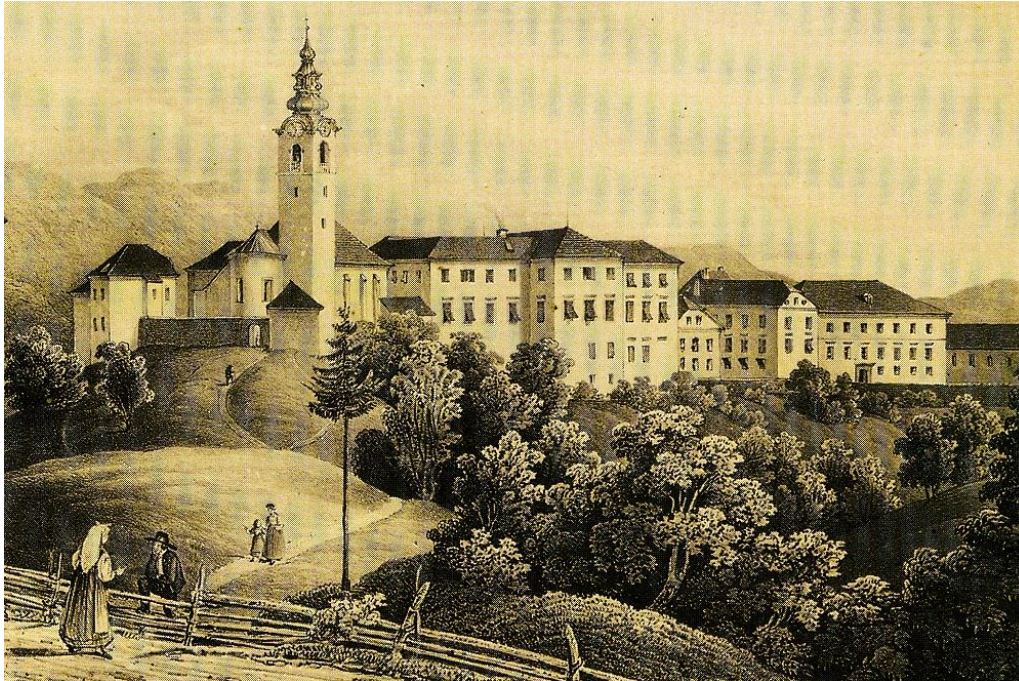
Mogočni nasip se dviga iz tal, stopnice vodijo navzgor k utici, kjer je krasen razgled proti zapadu, severu in jugu. Tu pa tam pronica zvok godbe, smeha, petja iz te o-graje, katere kamenje šepeta prisluškujočim meščanom marsikatero frivolne zgodbe o strasteh in o živih kipih.

Vir: Karawanken Bote, 8. 11. 1941 (avtor: baron Michelangelo Zois)

Op.: Po dr. Damirju Globočniku je to opis parka iz sredine 18. stoletja.

Lesen hodnik od graščine do parka, 1761
Vir: Foto Cene Avguštin (cerkev v Studenčicah)

Lesen hodnik zamenja utrjena cesta, 1848
Vir: DAR – reprodukcija (slikar Joseph Wagner)

Leto 1821. Letos je bil tudi kongres v Ljubljani. Zima je bila nenavadno mila; sneg ni bil večji kakor močna slana. - To leto niso uspele limone v južni Italiji. Ker je bil pa shod vladarjev, ki so imeli mnogo spremstva, so potrebovali v kavarnah kakor v zasebnih hišah v Ljubljani veliko limon. Gosposka v Radovljici je poslala radi tega več zabojev limon iz rastlinjaka v Ljubljano. Dobila je zanje čez 500 fl.

Vir: Dom in svet, 1912 (št. 11; avtor Ivan Ovin)

Leto 1837. Popisana nevihta je tu radi tega zanimiva, ker se je razširjala tudi čez Gorenjsko. Noč je bila grozna, ker se je tako hitro drug za drugim bliskalo, da je bilo nebo vedno v svetlem ognju. Padala je tako silna toča, da je razbila vse šipe na graščinskem cvetličnjaku v Radovljici. Toča je dosegla tudi kranjsko okolico, kjer je napravila posebno veliko škode na ravno dozorelem prosu in ajdovi setvi.

Vir: Dom in svet, 1912 (št. 11; avtor Ivan Ovin)

Obisk Radovljice in njene okolice 1855. Možnosti za potovanje je v 19. stoletju imel samo majhen delež prebivalstva, zato so potopisi o daljnih in tudi bližnjih krajih veljali za priljubljeno branje. Neutruden popotnik je bil tudi pisatelj, šolnik in glasbenik Jožef Levičnik (1826-1909), učitelj iz Železnikov, kasneje tudi tamkajšnji župan, pobudnik ustanovitve knjižnice. Levičnik se je leta 1855 podal iz Ljubljane do Bele peči, naslednje leto je v Novicah pod naslovom "Ogled po kranjskem Gorenjskem - Pot od Ljubljane do Belepeči (Weissenfels)" v nadaljevanjih objavil podroben opis potovanja. Na kratko je omenil vsa naselja ob poti, orisal svoje vtise ob pogledu na lepo pokrajino, opozoril na naravne in kulturne znamenitosti ter posebnosti nekega okolja.

Tri številke Novic je Jožef Levičnik namenil tudi opisu Radovljice in njene bližnje okolice. Levičnikovo pozornost sta najprej pritegnila fužinarska kraja Kropa in Kamna Gorica. V Kropi je dvojce fužin s plavži, mnogo cajnarc (naprav za predelovanje

cagljev ali ulitih klad v palice), tu izdelujejo "vsake baže žabljev pačenskih, konjskih, čevljarskih itd."

Kamna Gorica ima sicer samo eno fužino s plavžem, vendar glede napredka Kropo daleč prekosi. "Kamna gorica je dosti prijazen kraj. Na levo jo obdaja visoka Jelovica, na desno pa prav nizki bolj pečeni griči, od tod menda njeno ime: Kamna gorica. Hiše so lepe, tudi cerkev, farovž in šola; vse na levem gričku nad fužino stoji in je vse pravljíčno in snažno. Prebivavci se pečajo z izdelovanjem žabljev večje baže, so prav zelo marljivi, in vkljub težkega dela zali in krepki ljudje."

Razvaline Pustega gradu, obdane z mogočnimi hrasti, že blizu 300 let molče pridigajo mimo idočemu popotniku o minljivosti vsega pozemeljskega. "Mogel je to biti nekdanj kaj močen in terden grad, ker se že razvalina toliko let ustavlja vsekonačavnemu zobu časa." Levičnik našteva lastnike gradu, omeni, da so v Zgornji Lipnici nekoč stanovali z mečem in sulico oboroženi podložniki ali vojaki pustograške gospode, ki je imela stražo na Pustem gradu že vse do druge polovice 18. stoletja, čeprav je bil že v razvalinah. Ustno izročilo govori, da je v eni od hiš na Zgornji Lipnici ena grajskih gospa z lastno roko umorila otroka svojega nezvestega moža.

Za Radovljico meni, da je že dosti čedno mestece. "Veliko ravno ni, zidano je precej redno, tako da bi mu človek skoraj ne prisojal starosti, katero ima." Radovljica naj bi stala že v rimskih časih. "Pa tudi lega mestica nam svedoči, da je bilo zidano že ob časih, ko so bili stermit klanci in pečine edina bramba pred navali sovražnikov, zakaj kakor v Kranj se tudi v Radovljico le od zgornje strani po ravnem priti zamore, stranske strani in doljna pa so zavarovane od stermit klancev, ki dajejo mestu podobo trdnjave."

Največje in najimenitnejše poslopje v Radovljici je graščina. Prvi njeni posestniki so bili "grofi Radoljški (Grafen v. Rattmannsdorff), katerih je mnogo tudi na Štajarskem prebivalo."

V 10. stoletju je Radovljici nemško-rimski cesar Henrik III. podelil mestne predpravice. Poprej pa je bila Radovljica trg, o čemer priča še danes ime vasi Predtrg. Poznejši lastniki graščine so bili grofje Ortenburški, okrog leta 1424 je prešla v last Celjskih grofov, okoli leta 1549 so jo prevzeli "ditrihšteinski", že tretje stoletje jo imajo v lasti grofje Thurn. Noben popotnik ne more iz Radovljice, ne da bi si ogledal graščinski vrt, ki stoji na zgornjem koncu mesta, "zakaj ni le lep sam po sebi, ampak pri poletni hišci konec verta se iz galerij, ki so napravljene na desno in levo, odpre očem popotnika tak razgled, ki se popisati ne more! Pred nami se razprostirajo tako lepe polja in travniki, kateri slednji so nasajeni s košato obrašeni jeseni, da bi, ako bi ne vidili skoraj nebrojnega števila cerkve pred seboj, predstavljene se mislili v rajski del sveta. Kam pač hočemo najprej pogledati? Ali na levo tje, kjer nad pustograško razvalino, nad lancovsko cerkvico in naprej gori nad iztokom bohinske in korenške Save visoke gore nosijo zeleno Jelovico, ki se gori pri Babjem zobu ukrene v levo bohinsko dolino, ali na velikana Triglava, ki se enak staremu resnobnemu gospodarju ponosno ozira doli na lepo okolico ter zlatén od juternega in večernega sonca prijazno gleda v svojem podnožji kranjsko Švajco: Bohinj, bleški grad in njega jezero, vso bližnjo in daljno okolico; ali se hočemo uzreti v kranjsko gorsko dolino, al na sivi Stol, ki se tu na desno dviguje, ali tje proti Begnam, kjer med stermit Jamerskim vrhom in Doberčo leži v tesni dolini razvalina starega kamenskega grada - nekdanji dom mogočnit grofov, med drugimi tudi slavnih Lambergov, katerih enega, Krištofa, dvoboj v Beču s prevzetnim Pegamom še zdaj živi v pesmih narodnih."

Z naravnimi lepotami Radovljice in blejske okolice, ki je prava Švica kranjske zemlje, se po Levičnikovem mnenju lepo sklada tudi lepo število cerkva, ki so "belim

labodom enake" nasajene po celi planjavi in homcih. V daljavi se vidijo farne vasi Lesce, Grad, Zgornje Gorje, Zasip, Nova Cerkev in Begunje s podružnicami.

"Res lepi spominki pobožnega duha naših prednikov! Kaki čuti pa tudi prešnivajo dušo, ko v predpraznicah, posebno pa v juternem svitu in večernem mraku, donijo od vseh teh stolpov angeljsko-češenja glasi, ki udarjajo ko ubrana harmonija rajsko milo na človeško uho. Da! Ako kje, tu se duša dviguje višje in višje!

Gotovo pa v bogastvu tolike lepo te nihče mislil ne bo, da en sam pogled tu zamore nasititi dušo človeško, v ti okolici bi se moglo bivati saj en teden, hoditi po raznih verhovih, in pregledovati jo, zakaj vsak homec kaže drug in nov lepogled."

Levičnik je zlasti šolski mladini priporočal, naj ob šolskih praznikih obiskuje te kraje in se v pravi šoli narave uči spoznavati in ljubiti svojo prelepo domovino.

Vir: Deželne novice, 2003 (avtor Damir Globočnik, izvorni vir: Levičnik)

Povzetek: Noben popotnik ne more iz Radovljice, ne da bi si ogledal graščinski vrt, ki stoji na zgornjem koncu mesta, "zakaj ni le lep sam po sebi, ampak pri poletni hišici konec verta se iz galerij, ki so napravljene na desno in levo, odpre očem popotnika tak razgled, ki se popisati ne more! Pred nami se razprostirajo tako lepe polja in travniki, kateri slednji so nasajeni s košato obrašenimi jeseni, da bi, ako bi ne vidili skoraj nebrojnega števila cerkve pred seboj, predstavljene se mislili v rajski del sveta.

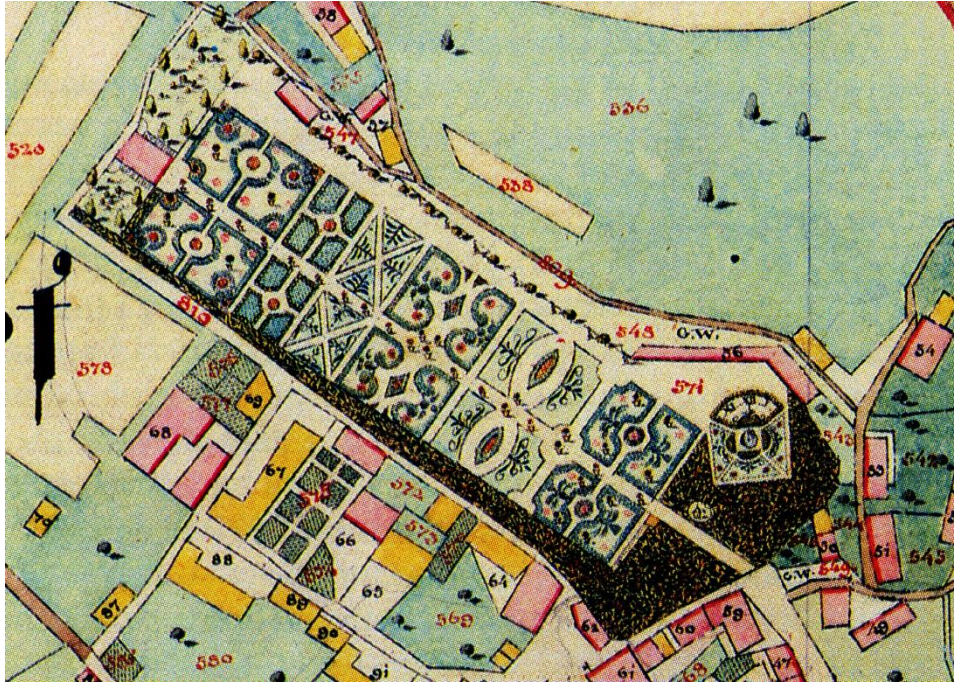
Vir: Levičnik, 1856

Op.: Iz tega opisa je razvidno, da je bila glorieta nekakšen razgledni stolp.

Radovljičanke ob vznožju gloriete, ok. 1920

Vir: arhiv družine Sartori-Čebulj

Graččinski park, 1826
Vir: ARS (franciscejski kataster)

Na dan 21. aprila 1835 je požar skoraj upepelil mesto, vendar si je kmalu opomoglo. Leta 1836 so zgradili šolo. V graščini je po letu 1841 bival grof Hiacint Thurn. O njem viri povedo, da se je močno vnemal za slovenstvo ... Hiacint je bil vnet sadjar. Lovro Pintar, kasneje brezniški župnik, poudarja leta 1857 v Novicah, da mu je grof poslal veliko različnih sadnih sadik. Romarji z Brezij, ki so hodili poljubljat tudi svetinjo Svete Krvi, so se radi ustavljali v tem vrtu in tako imenovanem »paradižu« ob njem. Sredi bujnega zelenja sta tam stala kipa Adama in Eve. Grad je bil z vrtom povezan z lesenim hodnikom, ki so ga kasneje podrli, grof Thurn pa je dal zgraditi cesto.
Iz župnijskega arhiva (Skala, 28. 2. 1993)

Po grofu Hiacintu je na gradu zagospodaril njegov polbrat Gustav. Ostal je samski, vestno je skrbel za grajski vrt in lep park v Dolu. V velikem rastlinjaku je poleg izbranega cvetja imel tudi limonina in smokvina drevesca .
Iz župnijskega arhiva (Skala, 2. 4. 1993)

Iz graščine je nekoč peljal lesen hodnik v veliki grajski park, ki je bil eden najodličnejših spomenikov baročne vrtno arhitekture pri nas. Franciscejski kataster (1826), predvojne upodobitve in ohranjeni ostanki pričajo, da je bil zasnovan po francoskih zgledih: strogo simetrično. Izjema je bil malo svobodnejši vhodni lipov nasad z obeliski na križiščih poti. Park je nastal verjetno sredi 18. stoletja, v času velike baročne Thurnove prezidave radovljiške graščine. Osrednja pot, ki je bila obenem os parka, je povezovala vhod na začetku lipovega drevoreda z obsežnim dvoramnim stopniščem, ki je zaključevalo graščinski park na severozahodu. Stopnišče je vodilo v paviljonu, ki je bil dominantna celotne zasnove in je do neke mere skušal nadomestiti arhitekturo gradu. Na središčno os so se levo in desno simetrično navezovala cvetlična polja, oblikovana po baročnih vzorih in

obrasla s pušpanom. Križišča s peskom posutih poti je poleti poživiljalo v loncih gojeno mediteransko rastlinje, na posameznih zelenicah pa so stali za baročne vrtove značilni kipi. Nič čudnega, da so meščani še do prve svetovno vojne lepo oskrbovani graščinski vrt imenovali paradiž. Na severni del lipovega drevoreda se je navezoval bazen v vodometom, nedaleč stran pa je bilo naslonjeno na zdi, ki je ograjeval park, vrtnarsko poslopje z oranžerijo. Jugo zahodno stranico vrtnega zidu je vzporedno s središčno komunikacijo spremljal gabrov drevored.

Ko so Thurni odšli (v koroški Pliberk), se je park sčasoma spremenil v zelenjavni vrt. Ko so v tridesetih letih 20. stoletja zgradili nov hotel (arh. Ivan Vurnik), so odstranili tudi kamnita stopnišča z vrtnim paviljonom. Pri tem je bila zamujena enkratna priložnost, da bi graščinski vrt spremenili v hotelski park. Tudi postavitve arhitekturno odličnega obeliska, spomenika padlim v NOV (arh. Edo Ravnikar) in današnja ureditev parka sta izhajali iz drugačnih gledišč. Ostali so le še lipov in gabrov drevored ter del obzidja – še zmeraj dovolj dragocene ostaline, da bi zaslužile resno regeneracijo.

Vir: Cene Avguštin, 1983

Glorieta z dvoramnim stopniščem

Vir: Radovljica (Cene Avguštin)

Edino, kar je baročna doba zunaj starega mestnega jedra ustvarila resnično pomembnega, je graščinski park oziroma graščinski vrt, kot ga imenujejo domačini. Grofje Thurn so park skupaj z graščino začeli urejati verjetno kmalu po svojem prihodu v Radovljico okrog leta 1616. Kot moremo razbrati iz Valvasorjeve *Topografije* iz leta 1679, je bil prostor parka v tem času že obdan z zidom in posajen z drevesi. Videti je tudi nekaj manjših stavbnih objektov.

Park so v 18. stoletju širili in je verjetno po letu 1765 dobil obliko, kakršna se nam je ohranila v franciscejskem katastru iz leta 1826. Park v katerem zaznavamo odmev sodobnih baročnih plemiških vrtov, je prekrival velik zemljiški kompleks podolžne pravokotne oblike na robu predtrške Dolnice. Po svoji kompoziciji je bil park

simetrično zasnovan, sestavljal ga je po baročnih vzorih oblikovan »parter«. Na obeh straneh središčne komunikacije, obrasle s pušpanom, so se vrstila cvetlična polja, obrobljena z agrumi v posodah in s kamnitimi kipi antičnih in svetopisemskih oseb. Na zahodnem zaključku parka je široko in visoko dvoramno stopnišče vodilo k paviljonu.

Vstopni del parka je prekrival lipov, južno stran »parterja« pa gabrov drevored, ki je obrobljal tudi pot k vodnjaku. Za meščane je bil park zaprt, saj je bil krog in krog obdan z visokim zidom. Kljub temu so Radovljičani njegovo ureditev občudovali in ker sta bila med kiparskimi upodobitvami prisotna tudi Adam in Eva, so vrt imenovali Paradiž.

Lesen hodnik do parka. Terenske razmere so onemogočale neposreden stik parka z graščino. Zato so njegovi lastniki Thurni-Valsassina za povezavo med obema objektoma postavili na robu Dola lesen hodnik, katerega oblika se nam je ohranila na votivni sliki iz l. 1761 v cerkvi na Studenčicah.

Že v začetku 19. stoletja so na istem mestu zgradili širok nasip in ga zavarovali z močnim opornim zidom, ki je dolgo veljal za del srednjeveškega obzidja. S tem je bil park povezan z graščino s pravo cesto (d. Trubarjeva cesta).

Kapela sv. Barbare. Drugi važnejši spomenik onstran mestnega jarka, predstavlja pred letom 1679 sezidana (1661 op. p. – DAR), danes že porušena baročna kapela sv. Barbare. Valvasor jo omenja in pravi, da so bili njeni lastniki grofje Thurni. Odstranili so jo, ko so, ko so na tem mestu začeli širiti park. Na božjepotni podobici iz leta 1765 (1756 – op. p. - DAR) jo še opazimo, kasneje pa ne zasledimo več. Edino, kar spominja na kapelo sv. Barbare, je kamnita baročna angelska glavica, vzdana v fasado hiše št. 4 v Gubčevi ulici.

Vir: Cene Avguštin, 1995

Glava angela – vzdana v Žanovo hišo

Vir: Foto: Cene Avguštin

Bistvena sestavina barokiriziranega dvorca je part na severozahodni strani starega mestnega jedra, katerega nekdanje prvine najlepše razbirmo iz mape franciscejskega katastra. Vstopni akord v oblikovani in delno še vedno obzidani areal »paradiža«, ko so domačini park nekdanje imenovali, oblikuje peterica obeliskov iz zelenega groha, ohranjena sta tudi še lipov in gabrov drevored ob nekdanji parkovni površini, vendar se je prostor že po prvi svetovni vojni pričel postopno spreminjati v vrt, zlati po letu 1935, ko so na njegovem zahodnem koncu po načrtih domačina arh.

Ivana Vurnika pozidali nov hotel. Danes ga obvladuje monumentalen marmornat spomenik, posvečen padlim v NOB, delo arhitekta Eda Ravnikarja.

Park so zasnovali v prvi polovici 18. stoletja, po končani barokizaciji dvorca, s katerim je bil sprva povezan prek pokritega lesenega hodnika – upodobljen je na votivni sliki iz Studenčic. Tega je pozneje, verjetno po požaru 1835, nadomestila pot po obzidanem nasipu ob severnem robu starega mestnega jedra. Uredili so ga simetrično, po francoskih zgledih. Ob njegovi osi so se na obeh straneh nizala ornamentalno oblikovana pravokotna cvetlična polja, zamejena z obrezanim pušpanom, vanj pa je na vzhodnem koncu uvajala prosto razvrščena skupina lip z obeliski. V njegovem sklepnem, zahodnem delu je stal na umetnem zidanem podstavku leta 1932 podrt paviljon, do katerega je držalo dvoramno stopnišče. Na križiščih poti so bile, kot opozarja v svojem radovljiškem vodniku umetnostni zgodovinar Cene Avguštin, v poletnih mesecih postavljene lončene posode z mediteranskim cvetjem, ob severovzhodnem delu parterja, blizu vrtnarije z oranžerijo, pa je bil bazen z vodomatom. Parkovni areal so dopolnjevale figuralne baročne plastike – nekaj njihovih razbitin je na dvorišču Šivčeve hiše v Radovljici, nekatere pa naj bi bile v zasebni lasti v Lescah, vendar je njihova provenienca sporna.

Vir: Grajske stavbe ... (avtor Ivan Stopar)

Skozi Abacijo v Paradiž. Gabrov drevored, ki mu Radovljičani pravijo Abacija, je zadnji pravi ostanek nekdanjega znamenitega baročnega parka grofov Thurn-Valsassina. Drevored teče ob jugozahodni stranici nekdanjega visokega kamnitega zidu, ki je graščinski park in njegove lastnike varoval pred radovednimi očmi radovljiških meščank in meščanov. Iz franciscejskega katastrskega načrta (1826) je razvidno, da je bil park zasnovan po francoskih zgledih, strogo simetrično in baročno razkošno. Na obeh straneh s pušpanom obrasle osrednje poti so se vrstila polja z različnimi nasadi, ki so jih uokvirjale posode z agrumi in kamniti kipi antičnih in svetopisemskih oseb. Močno poudarjena središčna os se je na severozahodu iztekala v čudovit paviljon, do katerega je vodilo široko dvoramno stopnišče. Stopnišče in paviljon so podrti leta 1932, ko so po načrtih arhitekta Ivana Vurnika na tej lokaciji začeli graditi hotel Grajski dvor. Na jugovzhodni strani je pot v park vodila skozi drevesni gaj, mimo mogočnih lip in obeliskov iz zelenega tufa, od katerih se jih je pet ohranilo vse do današnjih dni. Na severovzhodni strani je park obdan z visokim zidom, ob katerega so bila nekoč prislonjena gospodarska poslopja z rastlinjakom. Pred rastlinjakom, ki se ga je med meščani prijelo ime oranžerija, je bil postavljen vodni motiv s sončno uro. / Radovljica, Cene Avguštin

Oranžerija je še posebej zaslovela leta 1821, ko je bil v Ljubljani znameniti kongres Svete alianse. Evropski vladarji in ministri, ki so se ga udeležili, so imeli številno spremstvo, zato so v ljubljanskih kavarnah in zasebnih hišah, kjer so bili nastanjeni, potrebovali veliko limon. Ravno tistega leta so limonovci v južni Italiji izredno slabo obrodili, kar so dobro izkoristili radovljiški Thurni. Iz rastlinjaka v graščinskem parku so v Ljubljano poslali kar nekaj zabojev limon, za katere naj bi iztržili več kot 500 florintov. « / Dom in svet, 1912 (št. 11)

Park so vse 18. stoletje oblikovali poklicni vrtnarji grofov Thurnov, ki so ustvarili eno najlepših radovljiških baročnih umetnin. Graščinski vrtnarji so večinoma živeli na nekdanji Thurnovi pristavi v Predtrgu, vsaj eden, Tomaž Interperger, pa v Predmestu (Blaž Resman, RZ 1995). Po očetu Tomažu je vrtnarsko službo nasledil Jurij Interperger, ki je z družino živel v Mestu (Nadja Gartner-Lenac, Radovljiške družine ...). Umetnino

graščinskih vrtnarjev bi moral pred nepovabljenimi pogledi varovati visok kamnit zid, a se je zgodilo ravno nasprotno. Meščani in okoličani so bolj ali manj odkrito občudovali lepote grajskega vrta in mu naredili ime Paradiž. Izročilo pravi, da tudi zato, ker sta med številnimi kipi v parku izstopali kamniti figuri Adama in Eve v raju. (Blaž Resman, RZ 1995)

Neke noči v avgustu 1837 se je nad Radovljico razbesnela strašna nevihta. Ob glasnem grmenju se je brez prestanka bliskalo in vse nebo je bilo v času nevihte videti kakor v svetlem ognju. Padala je tako silna toča, da je razbila vse šipe na graščinskem rastlinjaku. Škodo so lastniki hitro popravili in park je spet zaživel v veselje in ponos svojih lastnikov in radovljiških meščanov«. / Dom in svet, 1912 (št. 11)

Brezobzirnost in malomarnost 20. stoletja je pustila nekdanji graščinski park skoraj popolnoma propasti. Prva priložnost je bila zamujena že ob zidavi hotela leta 1932, ko bi lahko graščinski vrt spremenili v hotelski park. Leta 1960 so po načrtu arhitekta Edvarda Ravnikarja v nekdanjem graščinskem parku postavili spomenik in grobnico posmrtnih ostankov narodnega heroja Jožeta Gregorčiča in soborcev. Arhitekturno sicer odličen spomenik z grobnico in obeliskom izhaja žal iz popolnoma nasprotnih izhodišč kot izvirna ureditev graščinskega parka. Prostorsko nepremišljena umestitev spomenika v nekdanji park se odraža tudi v predlogih za uveljavitev pokopališkega reda na javni površini v središču mesta. V letih 1985-87 so potekale intenzivne dejavnosti za obnovo graščinskega parka v Radovljici. Restavratorski center ZVKDS je celo izdelal predlog rekonstrukcije parka, a so aktivnosti kmalu zamrle. (Jerneja Babič, Simič, 2009). Zadnja priložnost za celovito ureditev parka je bila zamujena z ponesrečeno prodajo občinske zemlje na območju parka zasebniku, zato je danes možna le še delna rekonstrukcija nekdanje baročne zasnove.

Vir: Stara Radovljica / Sprehod po stari Radovljici (avtor Jure Sinobad)

Grajski park na reambuliranem franc. katastru, 1868

Vir: ARS

Opis grajskega parka v leposlovju

"Opazil sem, da je gospa Ovnova šepetala s svojo Lavro, in Lavrica je bila precej pri Olgi in ji jela z afektirano naglostjo pripovedovati, da je bila včeraj v Radovljici v graščinskem parku, ki ga imenujejo duhovite glave paradiž, ker sta tam Adam in Eva, akotudi le kamenita ..."

Vir: Rado Murnik: Na Bledu (Zvezna tiskarna in knjigarna, Ljubljana 1923)

Zagotovo je bilo to poletje po 1896 (dokončanje Zdraviliškega salona, kjer je bil ples) do 1902, ko se še opisuje stara baročna farna cerkev z obzidjem (leta 1903 se je že gradila nova cerkev v neogotskem stilu).

Vir: DAR

Op.: Ker je knjiga *Na Bledu* leposlovno delo, je to le posredna omemba.

Opisi parka po letu 1900 (v starih časopisih):

Iz Radovljice. Vsak tujec, ki pride v naše mestece, ne zamudi prilike, da si ogleda obsežen grajščinski vrt, katerega imenujejo slovenski romarji kaj radi »paradiž«. Toda v zadnjem času je postalo žalibog to šetališče radovljiških meščanov pozorišče surovih nastopov, katerih središče sta sedanji grajščinski vrtnar-najemnik in njegov učenček. Omenjeni vrtnar je z ljudmi precej surov, kar znači naslednji slučaj. Brez vsakega povoda lučal je pred kratkim vrtnarjev vajenec, precej hudomušen fantalin, kamenje in korenine na nekega starega gospoda, ki hodi s privoljenjem gospoda oskrbnika na vrt. Ko je dotičnik vajenca oštel ter malo potipal za ušesa, pridrvi vrtnar v svoji znani jezici ter ošteje gospoda na nečuven način z besedami, ki se komaj slišijo v najbolj zakotnih rovtah. — Znano nam je še več podobnih slučajev, katere gotovo v prihodnje priobčimo, če se vrtnarju ne bode poljubilo izpremeniti svojega dosedanjega vedenja. Sploh se opaža, da omenjeni vrtnar ni posebno tankovesten v izpolnjevanju dolžnosti, katere ima kot najemnik grajščinskega vrta. Pod prejšnjim vrtnarjem je bil res vrt podoben »paradižu«, pota so bila lepo osnažena in posuta, no, danes raste ondi skoro do kolena visok plevel; tudi so drevoredi, po katerih se je včasih tako prijetno šetalo, kar najbolj mogoče obsekani. Pač dobro, da se je omejil v zadnjem času dostop v grajščinski vrt s tem, da so se razdelile med meščanstvo vstopnice; zakaj sedaj vsaj »neizvoljenci« ne bodo več imeli prilike zgražati se nad omenjenimi nedostatki.

Vir: Gorenjec, 1. 8. 1903

Ker je pot od Žanove gostilne do grajščinskega poslopja privatna graščinska last, ima tudi graščina skrbeli, da se popravijo stebri ob koncu zida

Vir: Gorenjec, 9. 12. 1904

Obzidje in zaraščen grajski park, od. 1905

Vir: arhiv Jože Božič, Rajko Jagrič in Brane Kukič – Kuka (detajl)

Op.: Spredaj je viden vhod v park in med drevesi se na koncu še vidi glorieta.

Vhod v grajski park, 1908

Vir: europeana (avtor neznan)

Radovljiške novice. Pohvaliti moramo javno tudi našega grajščinskega oskrbnika g. T. Šušteršiča, ki je ukazal tako lepo urediti javnosti pristopni grajščinski vrt. »Prometnemu društvu« pa svetujemo, da postaviti nekaj klopi v ta park, a obenem nekaj javnih tabel, ki bi priporočali občinstvu varstvo vrtnih nasadov.

Vir: Gorenjec, 16. 5. 1908

Deklica v grajskem parku, 1908

Vir: arhiv družin Koman in Juvanec

Op.: Na fotografiji se lepo vidi vzdrževano živo mejo (pušpan) in v ozadju glorieta.

Umrli je dne 28. marca t. l. grajski vrtnar M. Volk, ki je oskrboval daleč po slovenskem svetu znani vrt »Paradiž«. Pogreb je bil v torek popoldne. Svetila mu večna luč!

Vir: Gorenjec, 2. 4. 1910

Grajski vrt, znan pod imenom »Paradiž« je dobil novega vrtnarja. Ker je mož znan kot strokovnjak v svojem obrtu, ga toplo priporočamo vsakemu, kdor hoče imeti domačo zelenjavo in lepe cvetice. Grajsko oskrbnišтво je s tem korakom veliko pripomoglo k udobnosti radovljiškega prebivalstva, ki ne bo sedaj več tako navezano in odvisno od raznih goriških prekupčevalcev.

Vir: Gorenjec, 11. 6. 1910

Visoki gostje. V sredo so prihiteli v Radovljico grofa Douglas in Turn s soprograma. Ogljedali so si natančno vso Radovljico, ugajala jim je posebno radovljiška okolica, grad kakor tudi grajski vrt. Po ogledu so se odpeljali na Bled, kjer so se nastanili v hotelu Malner. Kakor znano, so ti grofje posestniki obširnega posestva v Radovljici, gradu, lepega grajskega vrta; dalje so patroni mošenjske in brezniške fare.

Vir: Gorenjec, 16. 7. 1910

Dopis c. kr. glavarstva radi popravo zidu škarpe ob Dolu in onih dveh stebrov za »Žanom« se reši tako, da se naprosi grajščino, da ona po možnosti oskrbi to popravo.

Vir: Gorenjec, 12. 11. 1910

Gabrov drevored – proti stari oranžeriji, 1976
Vir: ZVKD (foto V. Knific)

Na Knificovi fotografiji dejansko gabrov drevored. Od Savnika do Oranžerije (takrat Ivaneži). Na fotografiji 1991 (podpis nečitljiv) ga ni več.

Poiskus časovnice

- 1566-73** Moric Dietrichstein dobi zemljišče za grajski park. / Ferdo Gestrin, Zgodovinski časopis, 1991
- 1616** V graščini se naselijo novi lastniki – grofje Thurni, ki začno takoj urejati grajski park. / Cene Avguštin (Radovljiški zbornik 1995)
- 1661** V grajskem parku grofje Thurn zgradijo kapelo sv. Barbare / ???
- 1670** Grajski park viden na Valvasorjevem bakrorezu, vidna tudi kapela sv. Barbare / J. V. Valvasor, Slava Vojvodine Kranjske, 1689
- 1725-50** Zgrajen baročni grajski vrt »Paradiž« / J. Strgar, 1991
- ok. 1750** Rastlinjak, ki so mu rekli »pomarančnica«, ravni drevoredi med njimi kipi; Had ugrablja Persefono in Afrodita se poigrava z orožjem Marta. / Baron Michelangelo Zois (Karawanken Bote, 1941)
- 1761** Na votivni sliki viden lesen prehod v park / Slika v cerkvi v Studenčicah.
- p. 1807** **Porušena kapela sv. Barbare.**
- 1835** **Požar uniči lesen hodnik in grofje Thurn zgradijo do parka cesto.**

- 1841-70 Grof Hiacint Thurn se ukvarja s sadjarstvom. Romarji omenjajo »paradiž« in kipa Adama in Eve sredi bujnega zelenja. / Župnijska kronika
- 1855 Omenjena glorieta in galerije levo in desno. / Levičnik, Kmetijske in kmečke novice, 1956
- 1870-88 Grof Gustav Thurn goji smokve in limonovce. / Župnijska kronika
- 1926-1949 Martin Prešeren v parku postavi vrtnarijo »Glas-Haus«. Po vojni Prešernovo vrtnarijo denacionalizirajo, l. 1949 zapusti park. / Nada Holynski (Radovljiški zbornik 1992)
- ok. 1930 Fotografski atelje Vengar v parku / Mojca Sartori-Čebulj
- 1932 Podiranje gloriete / Fotografije arhiva Sartori-Čebulj
- 1933-34 Gradnja stavbe Okrajnega glavarstva, k. Palače Mestne hranilnice
- 1937 Otvoritev hotela »Grajski dvor« / Glas, 3. 7. 1937
- 1945-55 Zanemarjen park, poškodovani kipi, na tleh leži kamenje ... / Adi Fink
- 1950 V parku odprejo Mestno vrtnarijo / Nada Holynski (Radovljiški zbornik 1992)
- 1953 Podrejo kapelico sv. Janeza. / Nada Holynski (Radovljiški zbornik 1992)
- 1961 Postavitev spomenika NOB / Glas Gorenjske, 15. 7. 1961
- 1967 Postavitev otroškega igrišča / Glas, 23. 12. 1967
- 1976 Izkopavanje ostankov grajskega parka / ZVKDS - Miloš Sagadin

Op.: Časovnico je zastavil Maj Juvanec, eden pobudnikov oživitve grajskega parka.

Dogajanja v parku po letu 1900:

Drsališče. V Radovljici se je vršila na ondotnem grajskem drsališču veselica, pri kateri je radovljiška mestna godba svirala v popolno zadovoljnost drsalcev. Gospodu Otonu Homanu gre največ priznanja za njegov trud.

Vir: Gorenjec, 29. 12. 1900

Vrtna veselica. Radovljiška mestna godba priredi na korist bralnega in pevskega društva »Triglav« dne 15. avgusta ob treh popoldne na vrtu grofa Turna veliko vrtno veselico. Vstopnina h koncertu 40 vin, na vsakih deset stopnic se dobi ena povrh. Ako bo ta dan deževalo, se veselica preloži na nedeljo dne 18. avgusta.

Vir: Gorenjec, 8. 8. 1901

Veselica. Slovensko bralno društvo »Triglav« v Radovljici napravi dne 14. septembra veselico na vrtu grofa Thurna v spomin odhajajočim k vojakom.

Vir: Gorenjec, 6. 9. 1902

Vrtna veselica. V Radovljici se vrši v nedeljo vrtna veselica »slovenskega bralnega društva Triglav« na graščinskem vrtu. Pri veselici igra radovljiška godba na lok. Vstopnina 50 vin. Začetek ob 4. uri popoldne. K obilni udeležbi vabi odbor.

Vir: Gorenjec, 20. 8. 1904

Koncert. Prostovoljno gasilno društvo v Radovljici vabi k petindvajsetletnim obstanka in jubilejni slavnosti Nj. V. cesarja Franca Jožefa I. v nedeljo, dne 6. septembra 1908. Vspored. Dopoludne: 1. Do ½ 11. ure sprejemanje gostov, 2. ob 11. uri sv. maša, 3. po maši na trgu nagovor in dekoriranje 2 članov s kolajnami za 25 letno delovanje v gasilnem društvu, 4. ob 12 uri obed. — Popoludne: 1. Ob 2 uri koncert v graščinskem vrtu, 2. Ples in druge zabave. Pri koncertu sodeluje godba na pihala. Vstopnina h koncertu 60 vin. za osebo.

Vir: Gorenjec, 5. 9. 1908

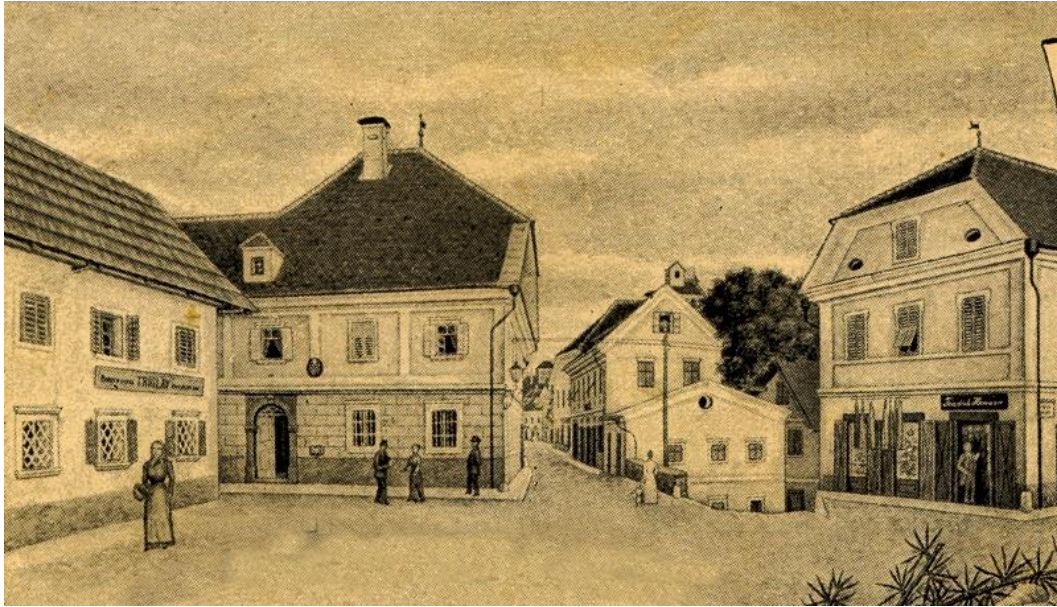

Dogajanja v Murnikovi hiši

Slovensko pevsko in bralno društvo Triglav.

Murnikova hiša, ok. 1905
Vir: arhiv Koman-Juvanec

Murnikova hiša – z tablo SPBD Triglav, pred 1900
Vir: slika Franc Rojec

Murnikova hiša, 1911
Vir: arhiv Koman-Juvanec

Op.: Oleandri pred Murnikovo hišo nakazujejo konec grajskega parka.

Prvi orlovski oder. Orlovsko društvo je bilo v Radovljici ustanovljeno leta 1909. Alenka Klemenc v diplomski nalogi omenja prvo dvorano v Murnikovi hiši.

Ivan Murnik za svojo hišo – v grajskem parku, 1905 in 1908
Vir: arhiv družine Koman - Juvanec

Dogajanja v parku (med obema vojnama)

Vrtnarija Prešeren in Foto Atelje Vengar

Vhod v grajski park, ok. 1930
Vir: arhiv družine Prešeren

Grajski park, od. 1933

Vir: DAR (detajl)

Op.: Spredaj vhod v park, desno atelje Vengar, nato Prešernov steklenjah. Na tej razglednici je vidno, da je park urejen, namesto gloriote pa ga sedaj zaključuje stavba, ki v tem času še ni bila planirana kot hotel – kasneje hotel Grajski dvor.

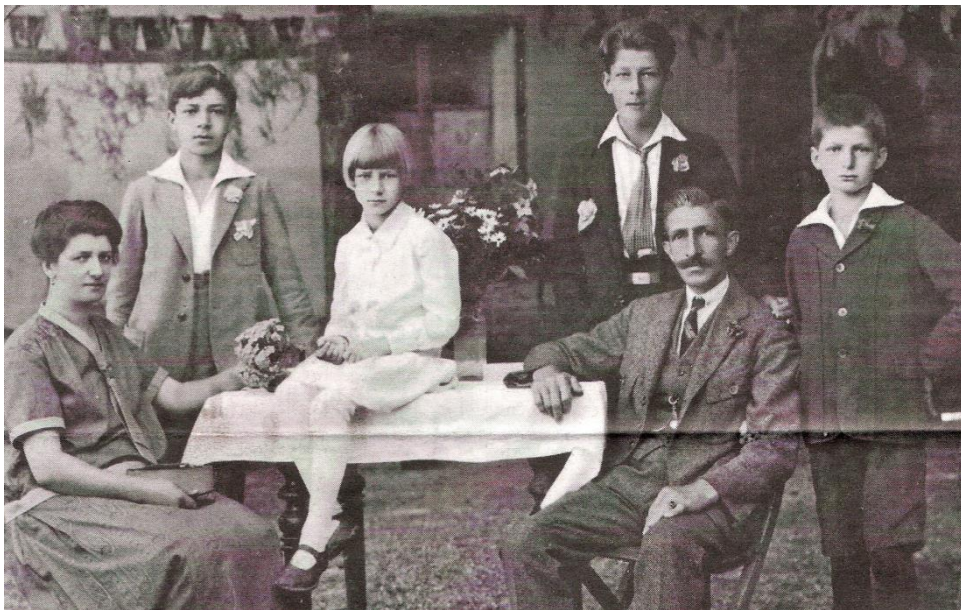
Nasledniki grofov Thurn in uprava okrajnega urada so se sprli zaradi najemnine za prostore v graščini. Zato so na hitro izrisali načrt za novo stavbo Okrajnega glavarstva, ki je vmes (še med gradnjo, vmes je bila dograjena stavba dve leti zabita z deskami) nekajkrat spremenila namembnost, na koncu pa so se odločili za hotel (več v mapi Povojne gradnje ...)

V Radovljici živim od rojstva, rojen sem v Kosmačevi hiši na sedanji Gorenjski cesti. Moji predniki so leta 1926 kupili grajsko vrtnarijo. Ded je uredil tudi cvetličnjak in na desetine toplih gred ter celotni grajski vrt polepšal z okrasnim grmičjem in drevjem. Bil je prvi med vrtnarji v tedanji kraljevini Jugoslaviji. Odlikovanje v lesenem okvirju visi v veži moje matere v Radovljici poznane vrtnarjeve Tončke. Vrtnarija je bila njeni družini vzeta leta 1948, tudi grajski vrt, ki ga ima družina v devetindevetdesetletnem najemu, torej do leta 2025.

Napisal: Mirko Macher – pisma bralcev (Deželne novice, 28. 3. 2008)

Prešernovo vrtnarstvo in Martin Prešeren, ok. 1930
Vir: arhiv družine Prešeren

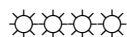

Družina Prešeren, ok. 1925
Vir: arhiv družine Prešeren

Op: Fotografirano pred svojo vrtnarijo v graščinskem parku.

Gasilci so svoje veselice vedno prirejali na vrtu katere od gostiln, do leta 1932 pa tudi na graščinskem vrtu, ki se je razprostiral na prostoru, kjer so kasneje postavili Mestni dom (d. Grajski dvor). Vrt je bil ograjen z vseh strani in je imel tudi vrtno uto in vrtnarijo.

Vir: Alenka Klemenc (RZ 1982)

Podiranje glorieta

Grajski park, 1929

Vir: Slovenski šolski muzej Ljubljana (sistory.si)

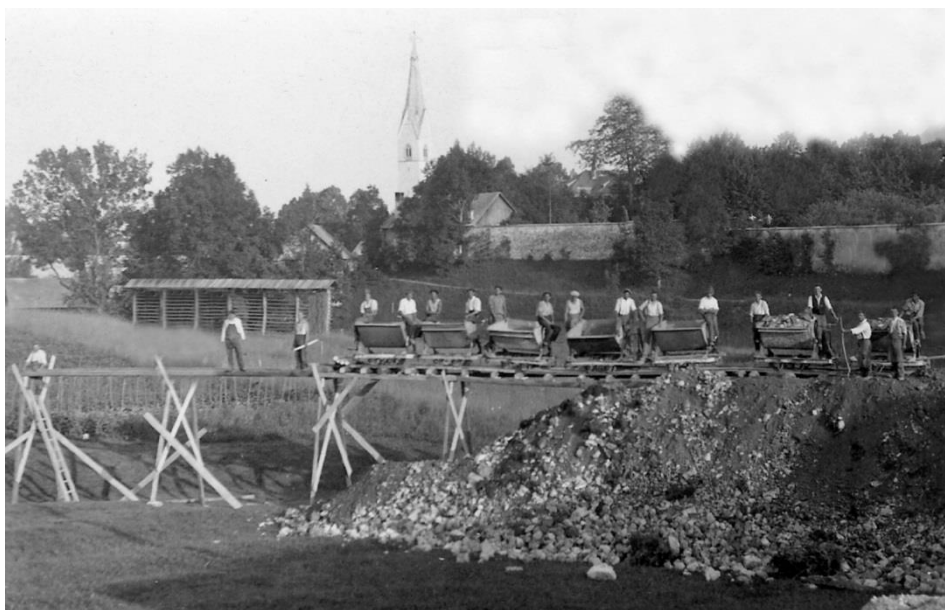
Op.: Iz te karta je razvidno, da so že razmišljali o podrju dela obzidja, saj glorieta ni več vrisana. Vrisan pa je Prešernov steklenjak in urejeno okrasno grmičevje.

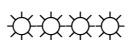
Glorieta z zahodne strani, 1932
Vir: arhiv družine Sartori-Čebulj

Podiranje glorieta in zahodnega dela obzidja, 1932
Vir: arhiv družine Sartori-Čebulj

Podiranje obzidja in nasuvanja materiala, 1932
Vir: arhiv družine Sartori-Čebulj in Darinka Grilc
Op.: Na nasutem terenu so bili kasneje parkirani avtobusi!

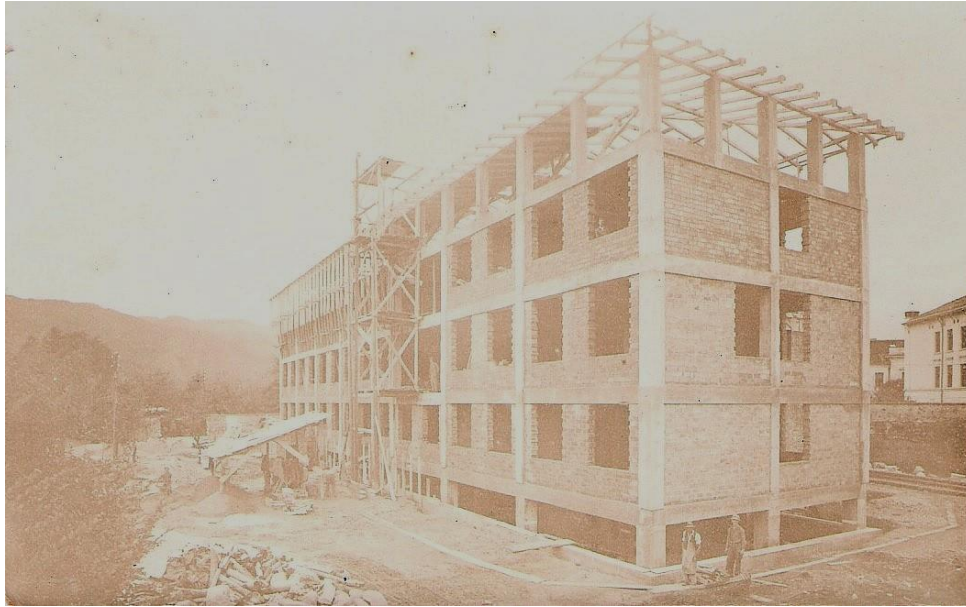
Gradnja Mestnega doma (k. hotela Grajski dvor)

Po sporu z oskrbniki zapuščine grofov Thurnov-Valsassina, so se Radovljičani odločili, da bodo kar v grajskem parku zgradili nov Mestni dom. Zato so korenito posegli v sam park in podrli glorieto. Kasneje so se z oskrbniki graščine le domenili, a nova stavba, ki je sedaj zaključevala grajski park, je že stala. Mestna hiša, kasneje hotel Grajski dvor je bil tako kar celi dve leti zabit z deskami, saj niso vedeli, kaj početi z novo zgradbo.

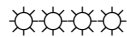
Namembnost se je nekajkrat spremenila, dokler leta 1936 končno le niso odprli nekakšne kombinirane stavbe hotela in mestne hiše.

Vir: Ivan Vurnik

Op.: Več o tem v mapi »Gradnja v Radovljici med leti 1915-1945«.

Gradnja hotela Grajski dvor, 1933
Vir: arhiv družine Sartori-Čebulj

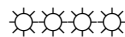
Dogajanja v parku do osvoboditve

Vrtna prireditev. Krajevni odbor Jadranske straže v Radovljici je pripravil za 12. t. m. vrtno prireditev na grajskem vrtu v Radovljici. Začetek je ob 16. Na sporedu so koncertne točke orkestra pod vodstvom g. Puntarja, petje mladinskega zbora pod vodstvom šolskega upravitelja g. Grundnerja, petje solistov gg. Franja Rusa in Toneta Orla ob spremljavi klavirja – gdč. Koblerjeva, ter končno deklamacije šolske mladine. Nato je prosta zabava. Prireditev je v režiji krajevnega odbora in je izkupiček namenjen za letovanje zdravja potrebne mladine na morju. Zato je računati na dober obisk.

Vir: Jutro, 11. 7. 1936

Hotel Grajski dvor, od. 1938
Vir: arhiv Zvone Razinger

Koncert godbenega voda. Radmannsdorf. Tukajšnji godbeni vod pokaže svoje znanje ne samo na mestnih koncertih, ampak tudi v nekem tukajšnjem hotelu. Godbena izvajanja orkestra godbenega voda dajejo že dolgo zaželjeni godbeni užitek in zelo povzdigujejo tovariško in družabno življenje tega mesteca.

Karawanken Bote, 15. 11. 1941

Radmannsdorf se olepšava. Ker so vremenske prilike sčasoma postale boljše in ugodnejše, izvaja občinska uprava mesta Radmannsdorf v svojem področju različna gradbena dela. Tako je živinski trg spremenila v lep park, živinski trg sam pa premestila na drugo mesto, tako da ne leži več sredi kraja in ne moti več neposredne okolice kakor tudi ne že stoječih stavb in onih, ki jih nameravajo zgraditi.

Karawanken Bote, 25. 04. 1942

Op.: Ne znamo določiti lokacije živinskega trga. Po skopih informacijah naj bi bil v grajskem parku.

Dogajanja v parku (po drugi svetovni vojni):

Kako se grajskega parka (po drugi sv. vojni) spominjajo Radovljičani

Adi Fink: »V park si prišel, tako kot danes, po nekaj stopnicah. Spomnim se, da je v parku stalo nekaj poškodovanih kipov. Enega se dobro spomnim, saj je bil njegov torzo (bil je brez glave) zelo mišičaste moške postave. Spomnim se, da je bil eden vedno nagnjen, nekaj kamenja pa je »kar tako« ležalo okrog. Kipi so bili naravne velikosti. Obeliskov pa se ne spomnim.

Takšno stanje je bilo takoj po vojni, pa vse do ok. 1955. Kipi in ostala plastika je propadala in spomnim se, da je Občina takrat dovolila nekaj ljudem, da so kipe odnesli na svoje vrtove.

Desno od vhoda je bil atelje fotografa Vengarja, še malo naprej pa »Glas-haus« vrtnarja Prešerna. Spomnim se, da sem tja hodil po kaktuse. Okrog leta 1950 je bila potem Mestna vrtnarija.

Sadovnjakov se v parku ne spominjam. Prav tako ne v Dolnici. Bili pa so v Predtrgu in pod župniščem.«

Povedal: Adi Fink (91 let; oktober 2016)

O parku imam v spominu malo podatkov. Prešernova vrtnarija in stanovanje v tistem delu kjer se danes parkira in kjer so nedavno obnovili zid. Kdaj je nehala delati se ne spomnim. Vem pa da obstojijo načrti (arh. Dacar) da bi tam naredili Mestni kavarno.

Desno od vrtnarije v drevju je imel Vengar svoj fotografski atelje. Tam smo se hodili slikat in tam je on obdeloval vse v zvezi s fotografijo. Cel atelje je pogorel – kdaj pa se jaz ne spomnim.

V parku (med drevjem) so bile vedno organizirane gasilske veselice in tudi druge prireditve.

Povedal: Franci Valant, p. d. Benč (82 let; oktober 2016)

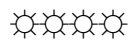

Antična modrece iz grajskega parka

Vir: Grajske stavbe v osrednji Sloveniji (avtor Ivan Stopar)

Op.: Leta 1976 so v parku izkopali nekaj artefaktov in vsaj dva kipa. Dela je vodil g. Miloš Sagadin. Kipi ležijo na dvorišču Šivčeve hiše. Kakšnega strokovnega poročila o teh izkopavanj pa nam žal ni uspelo najti.

Ta dva kipa pa je iz grajskega parka z dovoljenjem oblasti za svoj park vzel g. Pintar.

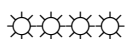

Mestna vrtnarija

V Mestni vrtnariji Radovljica, 1953

Vir: arhiv družine Janša

Spomenik padlim v grajskem parku

V Radovljici so ob občinskem prazniku odkrili spomenik herojem naše revolucije. / Spomenik je odkril narodni heroj Anton Dežman-Tonček. Radovljica, 28. julija. – Že od 23. julija dalje so v Radovljici na sporedu različne prireditve v počastitev 28. julija – občinskega praznika Radovljičanov. Svoj višek so praznovanja dosegla včeraj popoldne, ko so odkrili v Radovljici spomenik vsem padlim s tega področja.

Včerajšnji slavnosti so med številnimi domačini in okoličani prisostvovali še predsednik občinskega ljudskega odbora Franc Jere, sekretar okrajnega odbora Zveze borcev Kranj, Franc Konobelj–Slovenko, narodni heroj Anton Dežman–Tonček in drugi.

Spomenik je odkril narodni heroj Anton Dežman – Tonček in med drugim dejal: »Ko odkrivamo ob 20. obletnici ljudske revolucije in 20. obletnici odhoda prvih borcev s tega območja v ilegalo, spomenik revolucije v Radovljici, je prav, da se ob tej priložnosti spomnimo vseh padlih sinov in hčera jugoslovanskih narodov, ki so se žrtvovali za velike ideje naše narodnoosvobodilne borbe. Na poziv Komunistična partije Jugoslavije so se pričeli zbirati ilegalci na Mežaklji, Pokljuki, v Bohinju, v Karavankah, na Jelovici in v škofjeloških hribih. Narodni heroj Stane Žagar je 17. julija 1931 sklical pod Malim Gregorjcem na Jelovici vojna komiteja Jesenic in Kranja, na katerem je bil sprejet sklep, da se prične z oboroženim uporom proti okupatorju na območju Gorenjske. Blejski, jeseniški in bohinjski komunisti pa so se že 20. aprila 1941 zbrali v Wolfovi hiši na Slamnikih in sprejeli sklep o oboroženem uporu.« Tovariš Dežman je nadaljeval: »V letu 1942 so v hudih borbah padli najboljši vojaški in politični voditelji oborožene vstaje na Gorenjskem. V borbi na Planici nad Črnim grobom je 27. marca 1942. leta padel narodni heroj Stane Žagar, na Lipniški planini je 5. septembra 1942. padel komandant prve grupe odredov narodni heroj Jože Gregorčič–Gorenjc skupno s 26 tovariši, 20. oktobra 1942 pa je za posledicami hude rane na Jamniku umrl narodni heroj Lojze Kebre-Štefan. Vsi trije narodni heroji so na Gorenjskem največ prispevali k organizaciji oboroženega upora proti nacizmu. Jože Gregorčič, ki je pokopan na tem mestu, je kot sposoben vojaški voditelj pripravil in osebno vodil vse večje vojaške akcije v tem delu slovenske zemlje.« Ob koncu pa je tovariš Dežman še dejal: »Odkrivam spomenik ljudske revolucije v Radovljici, ki bo hkrati tudi najlepši spomin na prvega komandanta gorenjskih partizanov, narodnega heroja Jožeta Gregorčiča in njegovih 71 padlih borcev, kakor tudi na vse žrtve, padle v narodnoosvobodilni borbi in v ljudski revoluciji.«

V Kratkem kulturnem sporedu sta sodelovali še dve godbi na pihala, recitirala pa je Miča Fajonova iz Kranja.

Vir: Glas, 29. 7. 1961

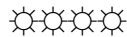
**Ob odkritju spomenika v Radovljici
Glas, 29. 7. 1961**

**Povsem nov del grajskega parka, hotel in spomenik NOB, od. 1963
Vir: arhiv Brana Kukič – Kuka**

Spomenik NOB, od. 1963
Vir: DAR

Uspela delovna akcija. Radovljica – V Radovljici je bila zadnjo soboto v juniju mladinska delovna akcija. 35 mladincev se je zjutraj zbralo pred hotelom Grajski dvor in se lotilo urejanja nasadov in poti v spominskem parku, gredic ob spomeniku NOB, drevoreda in graščinskega vrta. Še posebej so se izkazali pionirji, člani nogometnega kluba Cankarjeve ulice.

Vir: Glas, 15. 7. 1977

.....

Naš komentar. Pri iskanju zgodovine grajskega parka smo naleteli na veliko ignoranco vseh poklicno zadolženih v tej smeri. Vsake toliko časa se pojavijo težnje za obuditev grajskega parka. Zberejo se skupine strokovnjakov in razglabljajo, kako bi oživel park. Dobili smo nekaj končnih poročil, ampak tu ni prav nič konkretnega. Nič na papirju, v stvarnosti pa je situacija zastrašujoča. Takoj po vojni so iz parka izgnali edinega vrtnarja, ki je z dušo skrbel za park in imel konkretne načrte, še prej so z podiranjem gloriote (ki je bila v bistvu razgledna točka za domačine in turiste) zamudili priložnost in na vrhu hotela grajski dvor naredili novo razgledno točko. V šestdesetih letih so v park preselili spomenik padlim med NOB, ki sem ne sodi, nato pa smo v samostojni državi v parku dobili še parkirne prostore.

Zadnji obujevalci grajskega parka, na čelu z mladim arhitektom Majem Juvancem, so dejansko predstavili rešitve za oživitev grajskega parka. Mladi kolektiv se je poglobil v zgodovino grajskega parka (tudi njim ni uspelo dobiti vseh »javno dostopnih«

dokumentov o parku), pripravil načrte in lani smo v parku že lahko videli dve prostostoječi tabli, ki obiskovalce vsaj poučijo o zgodovini grajskega parka.

.....

Polni naslovi virov:

Grajske stavbe v osrednji Sloveniji – Gorenjska I. – III. (založba Viharnik Ljubljana, 1996 – avtor Ivan Stopar)

Stara Radovljica (založila Nadja Jere, 2012); Sprehod po stari Radovljici (avtor Jure Sinobad)

.....

Sestavil: Goran Lavrenčak – DAR

Prvič objavljeno: 31. 1. 2017

Zadnjič dopolnjeno: 31. 7. 2017

glavrencak@gmail.com